

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АСЕРТИВНОСТІ
В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-431 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Спеціалізація: основи інформатики
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Юнусова Саміра Дашгинівна
Керівник к.пед.н., доцентка Борисенко Н.М.
Рецензент методистка Волик К.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи процесу формування громадянської асертивності в початковій школі	5
1.1 Аналіз основних понять дослідження в науково-педагогічній літературі.....	5
1.2 Характеристика технологій розвитку асертивності та асертивної поведінки учнів початкової школи.....	8
1.3 Особливості формування та розвитку громадянської асертивності в закладах освіти в Україні в умовах НУШ.....	11
РОЗДІЛ 2. Аналіз експериментальної роботи з процесу формування громадянської асертивності учнів початкової школи	18
2.1 Педагогічні умови формування громадянської асертивності в початковій школі в умовах НУШ.....	18
2.2 Впровадження методики формування громадянської асертивності на основі ранкових зустрічей в практику початкової школи.....	21
2.3 Аналіз експериментальної роботи з теми дослідження.....	24
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ	
Додаток А.....	37
Додаток Б.....	39
Додаток В.....	40
Додаток Г.....	41

ВСТУП

Актуальність. В останні роки громадянська освіта все більше впроваджується в освітній процес початкової школи, стає його невід'ємною складовою. Це пов'язане з запитами сучасного суспільства – формування активної, свідомої особистості, відповідального громадянина та патріота своєї держави.

Наша країна потребує істотної трансформації світоглядних орієнтацій та самосвідомості людей, спираючись на розвиток демократичних цінностей. Тому ставить на меті підготовку молоді до активної участі в суспільному житті, формування демократичної культури. Громадяни України повинні вчитися бути вільним, незалежним у своїх вчинках та думках, креативно, критично мислити, знати свої права та обов'язки, працювати в команді, комунікувати, поважати думки інших, не дозволяти посягати на власну гідність і не посягати на гідність оточуючих, тобто бути людьми, яким притаманна асертивна поведінка. Це стає можливим за умови створення демократичного осередку в закладах освіти.

Початкова школа ставить перед собою важливе завдання – впровадження методики формування громадянської асертивності в освітній процес на основі сучасних прийомів, методів та засобів. В умовах Нової української школи одним із провідних сучасних засобів для досягнення поставлених цілей є ранкові зустрічі. Які допомагають вчителю умотивувати дітей до оволодіння відповідними знаннями, уміннями та навичками, розширити уявлення дітей про взаємні права та обов'язки, навчити працювати у команді, розвинути уміння чути інших.

Питанням розвитку громадянської асертивності присвячено праці Т. Дріги, Г. Ломакіної, О. Савченко, О. Сухомлинської, І. Беха та ін.

Саме необхідність підвищення рівня громадянської асертивності учнів підштовхнула до обрання теми «Формування громадянської асертивності в початковій школі».

Мета дослідження – аналіз процесу формування та розвитку громадянської асертивності учнів початкових класів.

Об’єкт дослідження – освітній процес початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування та розвитку громадянської асертивності учнів початкової школи.

Для реалізації поставленої мети в дослідженні були визначені наступні завдання:

1. Проаналізувати основні поняття дослідження в науково-педагогічній літературі, а саме: «асертивність», «громадянськість», «громадянська асертивність».

2. Охарактеризувати технології розвитку асертивності та асертивної поведінки учнів початкової школи.

3. Простежити особливості формування та розвитку громадянської асертивності в закладах освіти в Україні в умовах НУШ.

4. Визначити педагогічні умови формування громадянської асертивності в початковій школі в умовах НУШ.

5. Впровадити методiku формування громадянської асертивності на основі ранкових зустрічей в практику початкової школи.

6. Провести аналіз експериментальної роботи з теми дослідження.

Методи дослідження: аналіз, синтез та систематизація даних; педагогічне спостереження, бесіда, анкетування; діагностувальний та констатувальний експерименти; методи обробки результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження відбувається у процесі експериментального педагогічного дослідження. Результати та підсумки експерименту були продемонстровані на засіданні ради навчально-виховного комплексу та на підсумковій настановчій конференції з педагогічної практики. За темою дослідження була опублікована стаття у збірнику наукових праць «European scientific discussions» (Додаток В).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АСЕРТИВНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1 Аналіз основних понять дослідження в науково-педагогічній літературі

Тема нашого дослідження передбачала аналіз основних понять таких як: «асертивність», «громадянськість», «громадянська асертивність».

У сучасних довідкових соціологічних джерелах: «Асертивність – здатність людини впевнено та з гідністю відстоювати свої права, не принижувати при цьому гідності оточуючих» [16].

Дослідник Є. Андрієнко під асертивною поведінкою розуміє поведінку обумовлену суб'єктивністю особистості, що виражається перш за все в самоповазі та повазі до інших людей [1].

Обґрунтування необхідності розвитку асертивності особистості вперше представлено в теорії американського психолога А. Солтера, який використовував поняття асертивності в тренінгу поведінки і розглядав асертивну поведінку як конструктивний спосіб соціальної взаємодії, на протипагу деструктивним способам - маніпуляції і агресії. Цілеспрямоване формування асертивності і асертивної поведінки здійснюється у формі тренінгів починаючи з 60-х рр. ХХ ст. [30].

На даний момент система розвитку асертивності широко впроваджується в освітній простір. Адже взаєностосунки між людьми, вміння контролювати та регулювати свою поведінку, доводити свою думку є невід'ємним складником становлення особистості.

Дослідниця Т. Дріга вважає, що асертивність є однією з провідних рис низького рівня конфліктності та суперечності. Адже, людина, яка

керується якостями асертивної поведінки відрізняється терпимістю до оточуючих. І цим самим запобігає виникненню конфліктної ситуації [9].

Є. Андрієнко стверджує, що асертивна поведінка запобігає виникненню конфліктів, за допомогою конструктивних шляхів вирішення проблеми. Дослідник наголошує на тому, що найвищий рівень ефективності досягається за умови, якщо людина з розвиненими навичками асертивної поведінки взаємодіє з такою ж людиною [1].

Набута навичка асертивності означає схильність людини до рефлексії, розвиток емоційної стійкості та незалежності у рішеннях. З розвитком навичок асертивної поведінки зростає позитивний досвід, який дозволяє подолати життєві труднощі, брати на себе відповідальність та виконувати мотивовані дії. Основою розвитку особистості, стійкої до агресивних та маніпулятивних впливів у соціально-педагогічному аспекті асертивності є взаємне визнання прав та повага. Кваліфікований вплив вчителя, який володіє навичками асертивної поведінки, на учня як суб'єкта навчального процесу сприяє накопиченню якостей асертивності дитини [30].

Асертивність характеризується умінням людини корегувати власну поведінку відповідно спільним діям та проявляється у внутрішній силі людини, здатності до самовираження, емоційної стійкості, відповідальності за свої дії, прийняті рішення. Асертивність допомагає досягти поставленої мети, цілей таким чином, щоб не завдати шкоди оточуючим. Вона тісно пов'язана з емоціями. Упевненість у собі, довіра відіграють важливу роль в існуванні особистості як самостійного суб'єкта дії, здатного обирати та досягати цілей. Людина намагається реагувати не тільки на себе, а й на світ [23].

Аналізуючи вище сказане, можемо стверджувати, що асертивність виховується у спільній діяльності. Це простежується під час виконання групової роботи, пізнання та виконання правил ігор, у співпраці та взаємовідносинах. Адже дитина отримує соціальний та моральний

досвід, розвиток під час ускладнення її гри, ускладнення навчання, праці. Отримуючи соціальний досвід у дитини формується особиста позиція, яку вона лояльно співставляє з позицією інших. Саме тому розвивати асертивність особистості слід виховуючи морально-духовні цінності, громадянськість та громадянську асертивність в цілому.

Словник української мови пропонує наступне тлумачення громадянськості: «громадянськість – це спрямованість на користь суспільства, підпорядкування особистих інтересів громадянським, служіння Батьківщині; виконання правил і обов'язків, встановлених законами держави» [16].

З педагогічної точки зору «громадянськість» розглядається в словнику С. Гончаренка як «усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків, стосовно до держави, суспільства, почуття відповідальності за їх стан». Він підкреслює, що громадянськість є важливою рисою моральної поведінки людини [6].

Проаналізувавши вище вказані поняття, можемо стверджувати, що громадянська асертивність полягає в повазі та терпимості до прав інших людей, до певних обмежень у власних діях та висловлюваннях.

Виходячи з визначень асертивності та громадянськості, переходимо до визначення громадянської асертивності. Дослідниця Т. Дріга трактує громадянську асертивність як якість високорозвиненої особистості, яка дає змогу рівноцінно поєднувати свої права та обов'язки перед самим собою, перед іншими людьми та перед державою [9].

Але слід пам'ятати, що громадянська асертивність є не лише якістю високорозвиненої особистості, а й не аби якою можливістю для самореалізації та саморозвитку громадянина своєї держави.

1.2 Характеристика технологій розвитку асертивності та асертивної поведінки учнів початкової школи

Розвиток асертивної поведінки учнів початкової школи досягається за допомогою принципів розвитку пізнавальної діяльності учнів та спеціальних технологій. Що є рушійною силою, яка допомагає вчителю виховувати у дитини самостверджувальну поведінку, що виражається, перш за все, у незалежності від інших людей та обставин, в умінні відстоювати свої права, самоповазі і повазі до інших.

На уроці формування особистих якостей учнів, характерних для асертивної поведінки, може відбуватися на основі застосування принципів розвитку пізнавальної діяльності учнів. Відповідно до цих принципів учитель здійснює педагогічний вплив на учнів за допомогою цікавих коротких розповідей, несподіваних запитань, демонстрації експериментів, ігор. Таким чином учитель викликає інтерес у дітей [30].

Одним з прийомів є створення проблемної ситуації, яка викликає пізнавальну потребу та активізує розумову діяльність дітей, що спрямована на вирішення проблеми. Учитель заохочує будь-які шляхи вирішення проблеми, запропоновані дітьми, за умови, якщо вони сприяють розвитку ініціативності, впевненості, незалежності. Під час обговорення та ретельного аналізу можливостей вирішення проблемної ситуації учні вчаться ставитися з повагою і розумінням до думок інших дітей, контролювати себе, свої висловлювання, емоції та поведінку. Після обговорення учні вчаться адекватно виокремлювати переваги та недоліки із запропонованих варіантів вирішення проблеми. Таким чином, послідовне та систематичне оволодіння учнями новими знаннями та вміннями сприяє розвитку всіх особистісних якостей, що складають асертивну поведінку [23].

У педагогічній діяльності доцільно використовувати й спеціальні технології розвитку асертивності та асертивної поведінки.

Дослідник А. Бандура пропонує наступні технології:

- технологія «Гра у піраміду»;
- технологія «Заграна платівка»;
- технологія «Гра в туман»;
- технологія «Гра у вільну інформацію»;
- технологія «Саморозкриття»;
- технологія «Розумний компроміс»;
- технологія «Риба для роздумів»;
- технологія «Негативна заява» [18].

Технологія «Гра у піраміду» підводить дітей до розуміння, що всі ми живемо в соціумі, впливаємо один на одного і перебуваємо під впливом. Таким чином, взаємовпливи являються невід'ємною частиною нашого життя. Суть гри: учні розподіляються на дві команди – «Зима», «Весна». Кожна команда отримує спеціальні матеріали (скотч, катушка ниток, 5 кульок). Завдання гри полягає в тому, щоб за п'ять хвилин виготовити з отриманих матеріалів стійку піраміду. Переможця обирають за висотою піраміди. У кінці важливо пояснити дітям, що досвід кожної команди важливий. Також слід проаналізувати командну роботу, визначити, що допомагало швидко й результативно виконувати завдання, а що перешкоджало. Доцільно наголосити на тому, що сварки та боротьба за лідерство в командній роботі ведуть до невдачі.

Технологія «Заграна платівка» сприяє розвитку умінь дитини спокійно повторювати знову і знову без пояснення причин ті судження, які, на його думку, вірні і сприяють досягненню цілей спільної діяльності і виключають можливість маніпулювання один одним.

Технологія «Гра в туман» формує в учнів здатність спокійно сприймати критику на свою адресу, визнавати помилки як цілком можливі, на які вказує опонент. «Гра» дозволяє не реагувати на критику стурбованістю або необхідністю захищатися.

Технологія «Гра у вільну інформацію» сприяє розвитку умінь учнів знаходити в словах співрозмовника ту інформацію, яка цікавить їх обох. Ця гра дозволяє уникати хвилювань в розмові, стимулює перевести розмову на тему про самого співрозмовника.

Технологія «Саморозкриття» сприяє розвитку умінь визнавати як позитивні, так і негативні сторони свого характеру, поведінки, стилю життя. Дана технологія дозволяє звільнитися від властивих людині відчуттів нерозуміння його оточуючими людьми, від неспокою або провини у зв'язку з цим [8].

Технологія «Розумний компроміс» сприяє формуванню готовності до компромісу без обмеження власних інтересів, бажань, почуттів.

Технологія «Риба для роздумів» формує у дітей розуміння того, що думки оточуючих можуть відрізнитися. Кожна людина має власні вподобання, смаки, міркування, ставлення до тих чи інших подій або речей. І хоча ми мислимо по-різному, маємо поважати думки та переконання інших людей. Дана технологія допомагає учителю донести до дітей те, що у світі, де живуть мільярди людей, кожен має право бути собою. В основі технології «Риба для роздумів» лежить методика «Незакінчені речення». Для реалізації тренінгу нам знадобляться: кошик, макети рибок, папірці з незакінченими реченнями. Хід проведення: учні по черзі дістають рибку з кошика, в якій міститься папірець з незакінченим реченням. Діти зачитують речення, доповнюючи його. Доцільно використовувати речення типу: «Я сумую, коли...», «Я ношу такий одяг тому що...», «Найкраще, що могло б сьогодні статись зі мною...». Учитель має скеровувати дітей, у жодному разі не виправляти їх думку. Після кожного речення учитель разом з учнями аналізують та обговорюють результат.

Використання технології «Негативна заява» сприяє розвитку умінь співрозмовника визнавати свої помилки і провину без вибачень, стимулює до висловлення критики на адресу опонента, змушує опонента

бути більш асертивним без спроб маніпуляції партнером, сприяє поліпшенню взаємин [4].

Отже, формування асертивної поведінки в учнів початкових класів це складний довготривалий процес, який вимагає наполегливості педагога, часу, та варіативних технологій для досягнення поставлених цілей. А саме формування соціальної особистості, яка володіє якостями асертивності, підготовленої до життя у суспільстві. Здійснюється цей процес на основі застосування принципів розвитку пізнавальної діяльності учнів та спеціальних технологій розвитку асертивності. Ефективність можлива лише за умови їх тісного взаємозв'язку. В умовах концепції НУШ у процесі формування асертивності молодших школярів простежується застосування як загально дидактичних принципів та прийомів так і спеціальних технологій, що обумовлюється певними особливостями.

1.3 Особливості формування та розвиток громадянської асертивності в закладах освіти в Україні в умовах НУШ

Нова українська школа – це комплексна реформа загальної середньої освіти, яка проводиться Міністерством освіти і науки. Її головна мета – зробити школу комфортною та зручною для дітей, пристосувати навчальний процес до сучасних умов життя. У НУШ не просто прислухаються до думок дітей, – ними керуються; вчать критичному мисленню, суб'єктивній оцінці ситуації без страху та сумнівів висловлювати власну думку, вчать поважати інших [26].

Для Нової української школи притаманні наступні риси: навчання в ігровій формі; перевага практичних завдань та експериментів; інтегровані уроки – поєднання кількох дисциплін для кращого навчання; заходи на свіжому повітрі, природі; командна робота, спільне вирішення проблем; атмосфера взаємної підтримки.

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначає, що увесь освітній процес в початковій школі орієнтований на розвиток загальнолюдських цінностей. На виховання дітей не має відводитись окремих «моральних уроків». Формування життєвої позиції, характеру можливе лише за умови наскрізного досвіду. Усе життя Нової школи організовано за моделлю поваги прав людини та демократії. Спрямоване на виховання відповідального громадянина своєї країни [27].

На думку вчених Н. Борисенко, В. Денисенко «навчання має базуватись як на вивченні актуальних проблем через розумінням історичних систем, критичне мислення і набуття навичок, так і передачу знань, спільну роботу і партнерство. Це вимагає змін в нашому сприйнятті освітнього процесу, де центром є вчитель, щодо навчання через практику, дослідження та обмін досвідом» [24].

Громадянське виховання стає невід'ємною частиною освітнього процесу початкової школи в Україні. Головною метою громадянської освіти оголошується виховання громадянина для життя в демократичній державі, громадянському суспільстві.

Для того щоб діти відчували себе громадянами Вітчизни, щоб у них з'явилося почуття відповідальності за своє майбутнє та за майбутнє держави, недостатньо тільки навчальних занять, на яких учні отримують знання. Потрібна система освітньої діяльності та позашкільної роботи, заснована на співробітництві вчителів, учнів, батьків і громадських організацій, яка спрямована на формування та розвиток у дітей молодшого шкільного віку громадянської асертивності [5].

Процес формування громадянської асертивності у дітей молодшого шкільного віку є складним та довготривалим. У процесі розвитку громадянської асертивності учитель в першу чергу має керуватися дидактичними принципами. Які забезпечують методично правильне та гармонійне засвоєння нових знань, умінь та навичок.

Розглянувши основні дидактичні принципи ми виокремили найважливіші для розвитку асертивної поведінки. До них належать:

- принцип систематичності та послідовності;
- принцип зв'язку навчання з життям;
- принцип активності;
- принцип індивідуалізації;
- принцип наочності [28].

Принцип систематичності та послідовності вимагає враховувати порядок і доступність знань, які мають засвоїти діти. Розвиток у школярів громадянської асеривності здійснюється поступово. Учитель має дозувати матеріал, який подає дітям. Дотримання цієї умови є запорукою успіху.

М. Фіцула стверджує, що принцип зв'язку навчання з життям є одним з головних дидактичних принципів. Він впливає з завдання школи: підготувати підростаюче покоління до життя і праці в суспільстві. Даний принцип включає в себе об'єктивні вимоги відобразити в змісті освіти замовлення суспільства на становлення і розвиток соціально активної особистості сучасного школяра, здатного стати гідним громадянином країни [17].

Г. Ващенко підкреслює: «Вищі форми інтелектуальних процесів характеризуються активністю і без неї вони неможливі» [28]. Якщо суб'єктом занять на уроці є учень, процес його діяльності не дозволяє йому бути «пасивним». Зусилля вчителя повинні посилити напруженість у діях учня не за рахунок його власної енергії, а завдяки гарній «маніпуляції» процесом навчання. Кожен – і вчитель, і учні – повинні бути активними, але по-різному. Перший – в освітній організації, другий – у вирішенні освітніх проблем, у власному творчому пошуку.

Принцип індивідуалізації спрямований на подолання стандартизації освіти. Учитель повинен організувати роботу так, щоб кожен учень міг проявити себе [10].

Суть принципу наочності полягає у необхідності залучення різних органів чуття до процесу сприйняття та аналізу навчальних знань. На думку Г. Ващенка, сприймані речі залишають у пам'яті деякі образи та ідеї. На їх основі розвиваються вищі способи мислення. Наочність зацікавлює дітей, привертає увагу, поглиблює інтерес [28].

Таким чином, загально дидактичні принципи відіграють важливу роль у становленні підготовленої до життя соціальної особистості.

Узагалі, процес розвитку асертивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку може здійснюватися практично на кожній навчальній дисципліні. На уроках процес розвитку реалізовується за рахунок групової роботи, яка є невід'ємною складовою формування асертивності, а також характерною ознакою Нової української школи [11].

В умовах запровадження інтерактивного навчання особливе місце займають групові форми (робота в малих групах) й методи роботи. Адже учні стають частиною згуртованого дитячого колективу і завдяки своїм індивідуальним можливостям починають відчувати і співпрацювати з однолітками, зацікавлені в підтриманні дружніх стосунків. Групова форма роботи відіграє важливу роль у формуванні самостійності учнів, а отже й асертивності. Так як самостійність особистості є однією з провідних ознак асертивної поведінки. Заняття, що проводяться в невеликих групах у класі, дозволяють учням набути та розвинути навички спілкування та співпраці. Обговорення в малих групах заохочують роботу в команді, розвивають почуття толерантності та повагу думки інших. Це сприяє розвитку асертивності у школярів [8].

Особливістю концепції НУШ є впровадження в освітній процес ранкових зустрічей, які також є засобом формування та розвитку асертивності у дітей. В основу ранкових зустрічей покладена групова робота, що спрямована на виховання вільної від стереотипних шаблонів особистості, формування здатності самостійно мислити, ретельно

обмірковувати прийняті рішення і чітко планувати дії, продуктивно співпрацює в групах різного складу та профілю.

Як вже вище сказано, процес розвитку асертивної поведінки може здійснюватися на будь-якій навчальній дисципліні спираючись на групову форму роботи. Для прикладу ми обрали наступні навчальні дисципліни:

Основи здоров'я. Розглядаючи тему «Здорове харчування» ми пропонуємо дітям об'єднатися у групи для, по-перше, ефективного засвоєння матеріалу, по-друге, для створення підґрунтя оволодіння учнями навичками співпраці.

Завдання для груп розподіляємо наступним чином:

1 група. У чому користь користь вітаміну А. У яких продуктах міститься?

2 група. У чому користь користь вітаміну В. У яких продуктах міститься?

3 група. У чому користь користь вітаміну С. У яких продуктах міститься?

Літературне читання. Розглядаючи тему «Українська народна казка Лисичка та журавель» доцільною формою роботи є саме робота в малих групах. Так як, опрацьовуючи казку, слід проаналізувати кожного героя окремо – позитивного та негативного. Тому доречно для подібної роботи об'єднати дітей в групи. Пропонуємо наступні завдання:

1 група. Охарактеризуйте Лисичку. Які риси характеру їй притаманні?

2 група. Охарактеризуйте Журавля. Які риси характеру йому притаманні?

3 група. Складіть поради Лисичці.

Українська мова. Тема «Текст. Робота з текстом». Учні об'єднують у групи для засвоєння характерних особливостей тексту.

1 група: Прочитайте текст та встановіть до якого стилю мовлення він належить. Чому?

2 група: Прочитайте текст та визначте його тип. Поясніть думку.

3 група: Прочитайте текст та визначте зачин, основну частину та кінцівку. Обґрунтуйте свою думку.

Я досліджую світ. Наприклад, тема «Права дитини». Завдання:

1 група. Прочитайте оповідання Гавриша «Брати» та визначте, які права дитини було порушено. (Порушено право на сім'ю)

2 група. Прочитайте оповідання Гавриша «Різдвяний кошик» та визначте, які права дитини було порушено. (Право на піклування).

3 група. Прочитайте оповідання Гавриша «Корабель мрії» та визначте, які права дитини було порушено. (Право на освіту) [11].

Толерантність, співпраця, врахування думки іншого – це ознаки асертивної особистості та в водночас результат групової роботи.

Зрозуміло, що роль учителя особливо ефективна у плані дієвого співробітництва. Педагог виступає як дирижер освітньої діяльності, що методично правильно, адже в НУШ учні – суб'єкти навчання.

Процес розвитку якостей громадянської асертивності є наскрізним. Адже виховання свідомого громадянина, патріота своєї країни являється виховною метою усього освітнього процесу. Цілі й завдання громадянської освіти реалізуються на інтегрованій основі в межах усіх предметів.

У Державному стандарті початкової освіти України однією з ключових компетентностей є громадянська. Вона пов'язана з демократизацією, справедливості, рівністю прав кожної людини, добробутом та здоровим способом життя, можливістю співпраці з іншими для досягнення спільної мети, діяльністю в класі та житті школи, повагою прав інших, здатність, серед іншого, вирішувати конфліктні ситуації, пов'язані з дискримінацією в різних її проявах, оцінювати культурне різноманіття різних націй [25].

Опановують інтерактивними методами та прийоми дослідження, аналіз та синтез знань, вирішення конфліктів, комунікація, ситуативні вчинки, навчання – усе це сприяє розвитку громадянської асертивності. Це дасть можливість сучасним вчителям наповнювати регулярні уроки новим змістом. Інтерактивні методи навчання дозволять дитині в класі відчувати себе повністю залученою до пізнавальної діяльності, а не пасивним об'єктом педагогічного впливу [8].

Отже, формування громадянської асертивності у дітей молодшого шкільного віку є запитом сучасного суспільства. Розвиток загальнолюдських цінностей, виховання свідомого, відповідального громадянина своєї країни, патріота – це завдання, які Міністерство освіти і науки України вирішує за допомогою концепції Нової української школи. Процес формування громадянської асертивності має наскрізний характер. Він проникає практично у всі навчальні дисципліни й аспекти життя молодших школярів. Здійснюється даний процес на основі загальнодидактичних принципів, спеціальних технологій розвитку асертивності та ранкових зустрічей, особливість яких полягає у методично правильній груповій роботі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АСЕРТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1 Педагогічні умови формування громадянської асертивності в початковій школі в умовах НУШ

Формування особистості учнів початкових класів можливе лише тоді, коли інтелектуальні, духовні та фізичні якості особистості поєднуються за підтримки дитячого колективу. У дитячому колективі молодші школярі вчаться спілкуватися, встановлювати дружні стосунки, спільно вирішувати проблеми, відстоювати власну думку та піклуватися про інших.

Метою початкової школи є всебічний розвиток, освіта та соціалізація людини, яка може жити в суспільстві та цивілізовано взаємодіяти з природою, прагне до самовдосконалення, самореалізації та навчання протягом усього життя, готова до трудової діяльності у різних сферах життєвого життя; формування та розвиток якостей громадянської асертивності [18].

Практика ранкових зустрічей – це одна з успішних практик, яка допомагає вчителям сформувати у дітей асертивну поведінку, що зазвичай вимагає часу, уваги та терпіння. Мотивація школярів до навчання та спілкування нероздільна. Вони відіграють важливу роль у процесі навчання, оскільки є умовою ефективності освітнього процесу.

Ранкова зустріч – це зустріч учнів класу з викладачем на початку дня. Сидячи в колі навпроти один одного, кожна дитина вдумливо і шанобливо вітає інших дітей, а потім коротко ділиться думками зі своїми однолітками, які уважно його слухають, задають запитання та

коментують [2]. Утворюючи коло учні усвідомлюють свою важливість в колективі. Посилаючись лише на ім'я, діти заспокоюються і розуміють соціальну приналежність до групи.

Після обговорення діти беруть участь у короткотривалій груповій роботі, метою якої є розвиток академічних навичок, відчуття кожного частиною команди, почуття єдності. Діти беруть участь в іграх виховна мета яких відображається в загальній темі. Закінчується ранкова зустріч обміном щоденних новин. У більшості випадків готує їх вчитель. Щоденні новини налаштовують учнів на роботу. Аналіз попередніх зустрічей сприяє удосконаленню навчальних навичок молодших школярів.

Провести ранкову зустріч легко: вона створює основу для інших змін, які вимагають додаткового досвіду; забезпечує викладачам відчуття успіху та бажання вивчати більш складні програми. Головне, це формування загальнолюдських цінностей, якими мають оволодіти учні та на яких базується відповідальна та турботлива спільнота дітей.

Ранкова зустріч завжди запланована, має унікальну структуру і відіграє важливу роль у повсякденному житті учнів. Це займає до двадцяти п'яти хвилин ранку.

Ранкові зустрічі створюють доброзичливий клімат у класі. Різні форми привітання вчать дітей висловлювати почуття, емоції, які вони відчувають до своїх однокласників. Ранкова зустріч готує учнів до отримання матеріалу, з яким вони зіткнуться. Саме ця освітня модель допомагає створити атмосферу співпраці та взаєморозуміння в класі [2].

Більш конкретною метою ранкової зустрічі є:

- побудова дитячої спільноти;
- сприяння розвитку поваги та турботи до кожної людини;
- здатність розпізнавати, ідентифікувати та коригувати власні емоційні стани та стан інших учнів
- здатність обирати відповідні стратегії взаємної підтримки;

- вдосконалити навички спілкування;
- створення емоційного (позитивного, ділового) настрою;
- розвиток мовних та комунікативних навичок: висловлення суджень, обговорення думок, відстоювання власної точки зору;
- обирати найважливіші та найцікавіші події з особистого досвіду, коротко але послідовно та логічно їх описувати.

Ранкова зустріч спонукає дітей до ініціативної, активної, самостійної діяльності, реагувати на потреби людини, керувати стосунками з іншими людьми. Вона ґрунтується на принципах відкритості, діалогу та роздумів.

Відкритість, свобода вираження поглядів і ставлення до мовлення інших людей означає право брати участь у виборі ідей, запропонованих для започаткування власних планів [12].

Принцип діалогу лежить в основі ранкової зустрічі, коли дорослий організовує ранкову зустріч, але не пригнічує ініціативу дітей. Кожна дитина має право вільно висловлюватися в рамках своєї «власної логіки». Учитель знаходить некатегоричні способи допомогти дитині подолати бар'єри, викликані сором'язливістю та невпевненістю. Оскільки діалог завжди передбачає взаємодію обох сторін, діти відчують обмеження своїх реакцій та узгодження своїх інтересів з інтересами інших.

Застосування принципу рефлексивності полягає в тому, щоб дати змогу кожній дитині висловити думку і, таким чином, зрозуміти свої почуття та почуття інших дітей. Виражаючи думки, почуття, діти отримують відповідну реакцію вчителів, однокласників.

Педагогічні завдання створюються відповідно до загального змісту ранкової зустрічі:

- створити позитивний емоційний настрій на день;
- забезпечити умови для міжособистісного та когнітивно-ділового спілкування;

- активізувати навички дітей, пов'язані із спілкуванням та плануванням власної діяльності;

- розвивати емпатію;

- прищеплювати навички спілкування (привітання, компліменти).

Ранкові зустрічі дозволяють учням оволодіти навичками уважно слухати, конструктивно підходити до висловлювань інших, описувати свій емоційний стан словами і виправляти його [2].

Отже, у широкому розумінні ранкові зустрічі покликані дати можливість учням здійснювати конструктивний, пізнавальний розвиток в природній соціальній ситуації та емоційному спілкуванні зі своїми однолітками, розвивати розуміння себе та інших, координувати обдумані дії кожного. Ранкові зустрічі виступають засобом формування громадянської асертивності. Адже вони розвивають у школярів почуття належності до колективу та вміння приділяти увагу однокласникам, висловлювати власну думку, слухати та приймати участь в колективних діях.

2.2 Впровадження методики формування громадянської асертивності на прикладі ранкової зустрічі в освітній процес початкової школи

Дослідження проводилося під час педагогічної практики у Херсонському навчально-виховному комплексі №33 у 2-му класі. Кількість дітей – 21.

Основним засобом для формування громадянської асертивності учнів ми обрали ранкову зустріч, що є актуальною на даний момент в умовах НУШ.

Ранкові зустрічі є тією сучасною педагогічною системою, в якій визначальними цінностями стають особистість, її право на вільний

вибір, творчість і самовираження. Ранкові зустрічі вирішують ряд важливих завдань:

- формування і об'єднання колективу;
- створення психологічного комфорту для кожної дитини;
- розвиток, збагачення дитини.

Ранкова зустріч дає змогу учням співпрацювати один з одним, відчувати себе значущою частиною команди, мікросоціуму; формує здатність організовувати роботу групи. Під час ранкової зустрічі в учнів з'являється бажання бути корисними. У подальшому діти, як громадяни своєї країни відчуватимуть потребу бути корисними для суспільства.

Ранкова зустріч містить чотири основні компоненти:

1. Привітання. Діти разом з учителем утворюють коло. Вітаються один з одним, називаючи однокласників на ім'я. Це сприяє створенню у колі доброзичливого клімату.

2. Обмін інформацією. Учні висловлюють власні думки, почуття відповідно до теми, яку задав учитель. Відбувається обмін інформацією, що сприяє розвитку у школярів навички вільних висловлювань перед іншими дітьми та батьками.

3. Групове заняття. Першочерговою метою є об'єднання у групи для вирішення, поставлених вчителем, завдань. Важливо, щоб завдання не передбачали суперництва, а сприяли самовираження та розвитку критичного мислення.

4. Щоденник вражень. В альбомі чи зошиті учні ведуть записи. Дитина відповідає на питання, але лише на ті, які бажає, може робити замальовки.

З метою визначення початкового рівня розвитку асертивної поведінки учнів класу нами було проведено попереднє анкетування. (Додаток А)

Для подальшої роботи ми розробили та провели цикл ранкових зустрічей спрямований на підвищення рівня громадянської асертивності

учнів. Дослідження проводилося протягом тижня, тобто це п'ять ранкових зустрічей, кожна з яких тривала не більше двадцяти хвилин.

Зміст ранкових зустрічей. Діти переглядали завчасно підготовані уривки із мультфільму «Мадагаскар». Мультфільм провокує глядачів до роздумів над питаннями: «Як жити разом тим, хто бачить щастя в різному, але не у відриві від друга, що мріє зовсім про інше?», «Чи можна бути правим, якщо всі інші думають інакше?». «Мадагаскар» вписується в соціальну роботу з розвитку асертивності, з притаманними їй сумнівами щодо різних ідей і необхідністю вибрати кращу із них. Особливістю мультфільму є те, що він надає можливість яскраво продемонструвати дітям важливість свободи самовираження людини. Учитель повинен всіляко демонструвати дітям варіативність підходів і способів досягнення мети (як і вибору самої мети).

Для аналізу добирали фрагменти з різними поведінковими ситуаціями:

- прагнення до свободи;
- бажання чітко визначити межі існування та території;
- здатність коритися наказам командира пінгвінів;
- бажання правити будь-якою ціною.

Діти визначали правильні на їх думку вчинки героїв у різних випадках. Потім позначали смайликом на дошці (у дві колонки: позитивне ставлення справа від героя, негативне – зліва) своє ставлення до вчинку героя.

День 1. Головний герой ранкової зустрічі зебра Марті. Діти переглянули фрагмент, у якому йшлося про прагнення зебри Марті до свободи та самовираження.

День 2. У ході ранкової зустрічі діти розглянули фрагмент у якому чітко простежувалося бажання лева Алекса визначити межі існування на території.

День 3. На третій ранковій зустрічі ми переглядали та обговорювали уривок з мультфільму, у якому йшлося про беззаперечне підкорення Ріко, Ковальські та Рядового наказам командира пінгвінів Шкіпера.

День 4. Головним героєм четвертого дня був король лемурів Джуліан. Переглядаючи фрагмент, діти спостерігали за його бажанням правити, керувати будь-якою ціною.

День 5. Метою п'ятої ранкової зустрічі був суцільний аналіз переглянутих героїв та проведення кінцевого анкетування для простеження змін стосовно рівня розвитку громадянської асертивності. (Додаток А)

Таким чином, протягом п'яти днів ми проводили ранкові зустрічі, з метою простеження змін рівня розвитку громадянської асертивності, спираючись на матеріал, який відповідає віковим особливостям та інтересам учнів 2-го класу.

2.3 Аналіз експериментальної роботи з теми дослідження

Дослідження проводилося у Херсонському навчально-виховному комплексі №33 у 2-му класі. Кількість учнів у класі – 21. Початкова школа освітнього закладу навчалася за програмою Нової української школи. Тому експеримент ми зробили у формі ранкової зустрічі, яка є невід'ємним складником НУШ.

Метою дослідження було вивчення та розвиток громадянської асертивності учнів початкової школи на основі ранкових зустрічей..

Визначаючи рівні розвитку громадянської асертивності молодших школярів на констатувальному та формуальному етапах ми використовували наступні методи: спостереження, опитування та анкетування.

Метод педагогічного спостереження дозволив поспостерігати за учнями у природній для них обстановці – під час ранкових зустрічей, на уроках та перервах. У ході спостереження ми керувалися наступними принципами:

- спостереження має конкретну мету і проводиться за певною схемою.
- дані спостережень фіксуються в описовій формі (на основі схеми) і носять констатувальний, а не пояснювальний характер.
- спостереження проводяться регулярно за розробленою в ході експерименту календарною сіткою (плануванням) протягом тривалого проміжку часу, а не від випадку до випадку.
- аналіз спостережуваних проявів учня проводиться не ізольовано, а в контексті всієї навчальної ситуації.
- дані спостережень використовуються в корекційній роботі.

У контексті теми нашого дослідження ми використали метод педагогічного спостереження з метою простеження проявів громадянської асертивності у поведінці дітей в процесі колективної взаємодії. Прояви громадянської асертивності в учнів класу ми розглядали за відповідними критеріями. Результати спостереження відображалися у бланках (Додаток Б).

Метод педагогічного опитування ми застосовували у ході кожної ранкової зустрічі. Учніам ставилися запитання відповідно до переглянутого фрагменту із мультфільму «Мадагаскар»: «Чи схвалюєте ви вчинок героя?», «До яких наслідків могли призвести дії героя?», «Чому герой прийняв саме таке рішення?».

Відповіді дітей супроводжувалися коментарями вчителя. Опитування дітей підкріплювалося позначками на дошці. Якщо діти схвалювали поведінку героя, то прикріплювали зелений смайлик зліва від героя, якщо ні – справа. Таке розмежування відповідей дало можливість простежити позицію дітей.

Анкетування учнів класу ми проводили з метою встановлення рівня громадянської асертивності. Анкетування являється засобом збору інформації. Метод застосовували двічі: перед початком дослідження та вкінці. Анкетування є поширеним методом визначення рівня знань, умінь та навичок в початковій школі. Воно дало можливість за короткий проміжок часу визначити рівень розвитку громадянської асертивності у всьому класі, складом з двадцяти осіб.

Анкета містить 10 запитань закритого типу. Тобто задані питання мають чітко сформульовані та обмежені варіанти відповідей, з яких лише один є правильним. Правильну відповідь діти обводять в кружечок

Анкетування на констатувальному етапі проводилося з метою діагностики та визначення рівня сформованості громадянської асертивності в учнів класу на початку нашого дослідження (Додаток А).

Визначаючи рівень громадянської асертивності учнів початкової школи, ми керувалися когнітивними та поведінково-діяльнісними критеріями асертивної поведінки. Характеристика критеріїв подана в додатках (Додаток Б).

Відповідно до вище вказаних критеріїв ми визначили рівні розвитку громадянської асертивності: високий, середній та низький. Характеристику рівнів подаємо у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Рівні розвитку асертивної поведінки учнів початкової школи

Рівні	Характеристика
Високий	Розуміє сутність понять: «обов'язок», «цінності», «колектив», «свобода»; знає права члена колективу, групи; усвідомлює важливість поваги один до одного; поважає себе та інших; уміє надавати об'єктивну оцінку як своєї діяльності, так і діяльності інших;

Продовження таблиці 2.1

	визнає права кожного; враховує думки, міркування інших; засуджує несправедливість; відповідає за наслідки своїх вчинків; відповідально ставиться до своїх обов'язків.
Середній	Частково розуміє сутність понять: «обов'язок», «цінності», «колектив», «свобода»; ситуативно знає права члена колективу, групи; не завжди усвідомлює важливість поваги один до одного; надає об'єктивну оцінку як своєї діяльності, так і діяльності інших; ситуативно проявляє відповідальність до своїх обов'язків; враховує думки, міркування інших; не завжди визнає права кожного; ситуативно засуджує несправедливість.
Низький	Не усвідомлює сутність понять: «обов'язок», «цінності», «колектив», «свобода»; не володіє знаннями про права члена колективу, групи; не усвідомлює важливість поваги один до одного; рідко надає об'єктивну оцінку як своєї діяльності, так і діяльності інших; ситуативно проявляє відповідальність до своїх обов'язків; не зважає на думки та міркування інших; рідко визнає права кожного; ситуативно засуджує несправедливість; проявляє недоброзичливе ставлення до оточуючих.

Методи спостереження, опитування, анкетування ми застосували відповідно до охарактеризованих рівнів розвитку та встановили рівень розвитку громадянської асертивності учнів 2 класу на етапі констатування. Результати, щодо рівнів розвитку громадянської асертивності учнів наводимо на рисунку 2.1



Рисунок 2.1 – Рівні розвитку громадянської асертивності учнів на констатувальному етапі.

У результаті діагностики 2 класу ми встановили:

8 учнів мають низький рівень громадянської асертивності.

Це свідчить про не усвідомлення важливості поваги один до одного, про нездатність дати об'єктивну оцінку своїй діяльності та діяльності інших. Простежується недобррозичлива поведінка до однокласників, небажання працювати в групі, бути частиною колективу.

9 учнів мають середній рівень громадянської асертивності. Тобто ситуативно простежується відповідальність до своїх обов'язків, знання прав членів колективу, групи; фрагментарне прагнення до справедливості. Учні об'єктивно оцінюють свою діяльності та діяльність інших;

4 учні мають високий рівень громадянської асертивності. Тобто є чітке сутність понять: «обов'язок», «цінності», «колектив», «свобода». Учні усвідомлюють важливість поваги один до одного, поважають себе та інших. Володіють комунікативними навичками та вміють домовлятися між собою.

Отже, зважаючи на отримані результати діагностики, можемо стверджувати, що більшість учнів у класі мають низький та середній рівні розвитку громадянської асертивності.

Подальшу роботу ми спрямували на покращення отриманих результатів, підвищення рівня асертивності дітей, обравши основним засобом досягнення мети цикл ранкових зустрічей. Вони побудовані за однією концепцією – перегляд фрагменту з мультфільму та аналіз поведінки героїв.

Анкетування на формувальному етапі проводилося з метою повторної діагностики та визначення рівня розвитку громадянської асертивності в учнів класу на завершення нашого дослідження. Отримані результати наводимо на рисунку 2.2



Рисунок 2.2 – Рівні розвитку громадянської асертивності учнів на формувальному етапі.

У результаті повторної діагностики учнів 2 класу було встановлено, що після проведення експериментального дослідження, метою якого було вивчення та розвиток рівня громадянської асертивності учнів початкової школи на основі ранкових зустрічей, показники змінилися в ліпшу сторону.

Кількість учнів, які мали низький рівень на констатувальному етапі становив 8 осіб, на формувальному етапі змінилася на 3.

Кількість учнів, які мали середній рівень на констатувальному етапі становив 9 осіб, на формувальному етапі змінилася на 12.

Кількість учнів, які мали високий рівень на констатувальному етапі становив 4 особи, на формувальному етапі змінилася на 6.

Отже, порівнюючи результати діагностики на початку та в кінці експериментального дослідження можемо зробити висновок, що запропоновані нами вправи спрямовані на розвиток громадянської асертивності учнів у ході ранкових зустрічей мали позитивний вплив на школярів. І так, як рівень розвитку громадянської асертивності дітей класу помітно підвищився, можна стверджувати, що використання ранкових зустрічей є результативним в практиці початкової школи.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження формування громадянської асертивності учнів початкової школи в умовах НУШ ми досягли поставленої мети, а саме проаналізували з позиції теми дослідження процес формування та розвитку громадянської асертивності учнів початкових класів. У ході дослідження були виконані наступні завдання:

У першу чергу проаналізовано сутність основних понять дослідження в науково-педагогічній літературі: «асертивність», «громадянськість», «громадянська асертивність».

Ми з'ясували, що існують різні трактування поняття «асертивність». Дослідник Є. Андрієнко під асертивністю розуміє поведінку обумовлену суб'єктивністю особистості, що виражається перш за все в самоповазі та повазі до інших людей. За довідковими соціологічними джерелами асертивність – це здатність людини впевнено та з гідністю відстоювати свої права, не принижувати при цьому гідності оточуючих.

Асертивність – це риса сформованої особистості, яка прагне до самовираження, свободи думок, дій вчинків, рівності прав кожної людини.

Громадянськість є важливою рисою моральної поведінки людини.

Словник української мови трактує громадянськість як спрямованість на користь суспільства, підпорядкування особистих інтересів громадянським, служіння Батьківщині, виконання правил і обов'язків.

З педагогічної точки зору «громадянськість» розглядається як усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків, стосовно до держави, суспільства, почуття відповідальності за їх стан.

Проаналізувавши вище вказані поняття, можемо стверджувати, що громадянська асертивність полягає в повазі та терпимості до прав інших людей, до певних обмежень у власних діях та висловлюваннях.

Ознайомившись з технологіями розвитку асертивності учнів початкової школи, а саме: «Гра у піраміду», «Загрانا платівка», «Гра в туман», «Гра у вільну інформацію», «Саморозкриття», «Розумний компроміс», «Риба для роздумів», «Негативна заява», ми дали характеристику кожній з них. Упевнилися в тому, що застосування вище перелічених технологій у процесі навчання дозволяє учням звільнитися від властивих людині відчуттів нерозуміння його оточуючими людьми.

Були простежені особливості формування та розвитку громадянської асертивності в закладах освіти України в умовах НУШ: пристосування процесу навчання до сучасних умов життя, орієнтація освітнього процесу початкової школи на розвиток загальнолюдських цінностей на основі групової роботи, наскрізний характер громадянського виховання, використання сучасних прийомів, форм, засобів в освітньому процесі початкової школи.

Визначаючи педагогічні умови формування громадянської асертивності в початковій школі, ми прийшли до висновку, що в умовах Нової української школи в освітній процес впроваджуються різноманітні прийоми, методи та форми роботи. Однією з таких форм є ранкові зустрічі, які допомагають вчителю сформувати у дітей асертивну поведінку, сприяють соціалізації учнів, готують до життя у цивілізованому суспільстві.

Впровадивши методику формування громадянської асертивності на основі ранкових зустрічей в практику початкової школи встановили, що ранкова зустріч дає змогу учням співпрацювати один з одним, відчувати себе значущою частиною команди, мікросоціуму; формує здатність організовувати роботу групи. Під час ранкової зустрічі в учнів з'являється бажання бути корисними. У подальшому діти, як громадяни своєї країни відчуватимуть потребу бути корисними для суспільства.

У результаті експериментального педагогічного дослідження з теми: «Формування громадянської асертивності в початковій школі»

були з'ясовані рівні розвитку громадянської асертивності та їх критерії. У ході експерименту було проведено діагностику на констатувальному та формувальному етапах. Після реалізації циклу ранкових зустрічей підпорядкованих меті дослідження рівень розвитку громадянської асертивності підвищився.

Отже, у результаті діагностики на заключному етапі експериментальної роботи спостерігається позитивний вплив на учнів початкової школи, покращення показників високого, середнього, низького рівнів розвитку громадянської асертивності. У зв'язку з цим ми можемо стверджувати, що сучасні форми та методи роботи є ефективними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Є. Соціальна психологія: посібник для студентів. СПб.: Наука, 2000. 264 с.
2. Бабіченко Н. Ю., Нечипоренко О. А., Хівренко С. М. Ранкові зустрічі. 1 клас. Х.: Основа, 2018. 143 с.
3. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik для вчителів. К.: Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Большакова І. Розвиток критичного мислення. Початкова освіта. К.: Шкільний світ, 2012. С. 8.
5. Вербицька П.В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку: монографія. К. : Генеза, 2009. 384 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 373 с.
7. Дерев'янка Н. П., Костів В.І. Формування громадянської культури особистості школяра : навчально-методичний посібник. К.: Праймдрук, 2011. 350 с.
8. Дівакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Т.: Мандрівець, 2008. 180 с.
9. Дріга Т.Г. Контент-аналіз поняття «асертивність». Теоретичні і прикладні проблеми психології, № 3(38), 2015. С. 158-165.
10. Керівні принципи освіти в галузі прав людини для системи середньої школи. К.: «ВАІТЕ», 2016. С. 26.
11. Осколова М. Інтеграція в процесі навчання грамоти. Початкова школа. 2011. С. 18.
12. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : прогр. вихов. роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми : Ін-т пробл. виховання НАПН України, Укр. асоц. соц. педагогів і спеціалістів із соц. роботи, ВБО «Укр. фонд «Благополуччя дітей» / за ред. І. Д. Звереві та Ж. В. Петрочко. К. : Основа, 2012. 84 с.
13. Пекач К.А. Генеза ідей виховання громадянської відповідальності в українській педагогічній думці. Духовність особистості : методологія, теорія і практика : збірник наук. праць. 2015. С.60-65.
14. Роговець О. В. Громадянське виховання молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Умань, 2013. С. 19.

15. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 373 с.
16. Словник української мови : в 11 томах. / за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970. 677 с.
17. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2007. 560 с.
18. Фопель К. Як навчити дітей співпрацювати? Психологічні ігри та вправи: Практичний посібник. М.: Генезис, 2003. 160 с.
19. Чесноти класної спільноти. Сучасні форми виховної роботи. / авт.-упоряд. І. В. Оніщенко. Х.: Основа, 2019. 141 с.
20. Чуприна С. А. Використання методу проекту у профроботі. 2012. (№ 23). С. 21-23.
21. Юрченко О. Інтегровані уроки тематичних тижнів. Лайфхаки для вчителя НУШ. Я досліджую світ. 2 клас. Х.: Основа, 2019. С. 100-101.
22. Янкович О. І., Романишина Л. М., Бойко М. М., Лупак Н. М., Н. М. Паламарчук Н. М. Освітні технології у короткому викладі : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2013. 160 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

23. Асертивність: як сказати «Ні» і не почуватись винним. URL: <https://executives.com.ua/asertyvnist-yak-skazaty-ni-i-ne-pochuvatys-vynnym/> (дата звернення: 15.01.2021).
24. Борисенко Н., Денисенко В.. Педагогічні умови формування правових знань учнів початкової школи // Гірська школа Українських Карпат // Івано-Франківськ: 2018.- Випуск 18. С.159-163. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gsuk_2018_18_32.pdf (дата звернення: 06.03.2021).
25. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> (дата звернення: 23.03.2021).

26. Концепція громадянського виховання. URL: <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976002302> (дата звернення: 17.02.2021).

27. Національна електронна платформа нової української школи. URL: <http://nus.inf.ua> (дата звернення: 23.03.2021).

28. Нове соціальне замовлення і принципи дидактики. URL: https://pidru4niki.com/15100827/pedagogika/nove_sotsialne_zamovlennya_p_rintsipi_didaktiki (дата звернення: 10.02.2021).

29. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.04.2021).

30. Розвиток асертивності особистості в умовах педагогіки партнерства. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=282> (дата звернення: 18.01.2021).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Діагностики рівня вихованості громадянської асертивності учнів початкової школи

АНКЕТА

Обраний варіант відповіді слід обвести кружечком.

1. Як ти ставишся до виконання обов'язків?

- А) Позитивно;
- Б) Негативно;
- В) Це залежить від того, який це обов'язок.

2. Чим для тебе є суспільні правила?

- А) Обмеженням моєї свободи;
- Б) Вони створенні задля моєї безпеки і благополучного життя;
- В) Все залежить від того, які це правила.

3. Чи цікавлять тебе думки однокласників?

- А) Так;
- Б) Ні;
- В) Скоріше так, а ніж ні.

4. Чи є свобода для тебе цінною?

- А) Так;
- Б) Ні;
- В) Скоріш так, а ніж ні.

5. Чи задумувався Ти над тим, як твої дії впливають на інших?

- А) Так, завжди ;

Б) Мені байдуже;

В) Інколи.

6. Як ти виконуєш свої обов'язки ?

А) Аби як;

Б) Добросовісно;

В) Скоріше добросовісно, а ніж аби як.

7. Чи береш ти участь у житті класу?

А) Ні;

Б) Так;

В) Інколи.

8. Чи думаєш ти про наслідки перед вчинком?

А) Так;

Б) Ні;

В) Інколи.

9. Чи вважаєш ти себе відповідальним?

А) Так;

Б) Ні;

В) Скоріше так, а ніж ні.

10. Чи треба поважати думку інших?

А) Так;

Б) Ні;

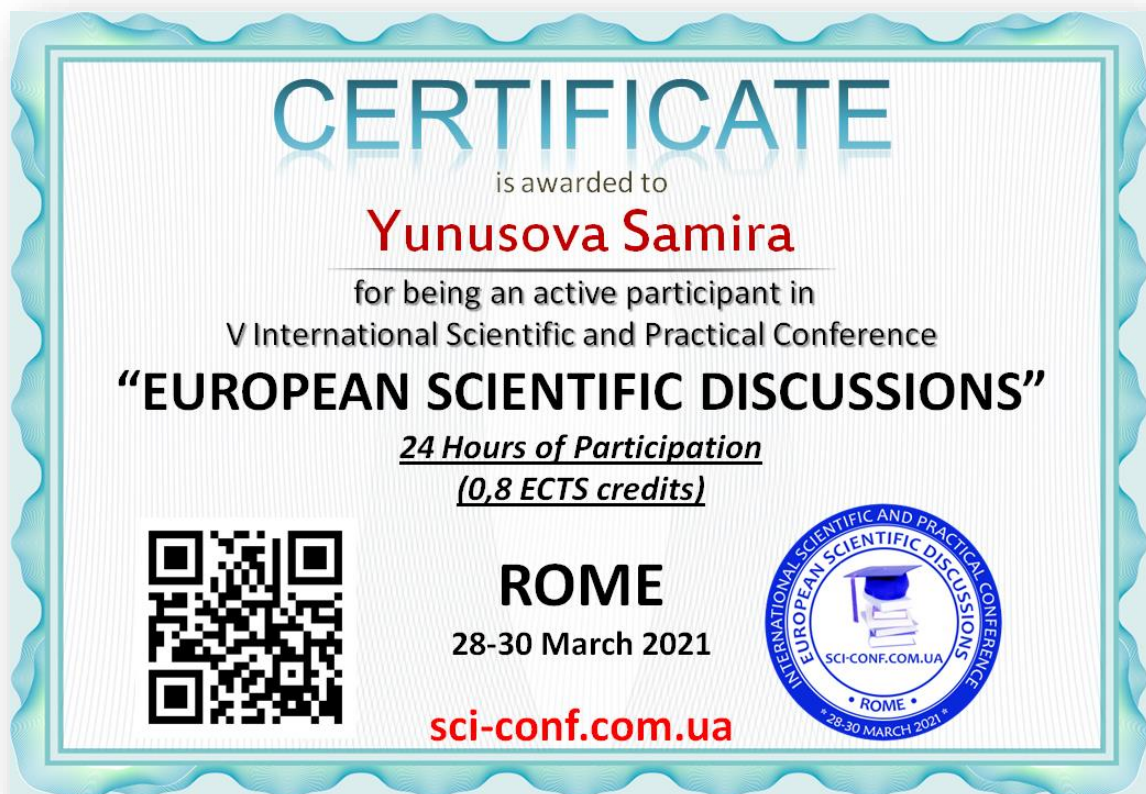
В) Інколи.

ДОДАТОК Б
Критерії асертивної поведінки учнів початкової школи

Критерії		Діагностика Методики
Когнітивний	Поведінково- Діяльнісний	
Показники		
<p>Усвідомлення понять: «обов'язок», «цінності», «колектив», «свобода»</p>	<p>Висловлює свої думки, висуває припущення. Прислухається до думок інших. Ретельно виконує свої обов'язки без нагадувань та спонукань. Дотримує слова, уміє передбачити наслідки власних дій, міру припустимої поведінки.</p>	<p>Метод бесіди, Опитування, Спостереження, Анкетування</p>

ДОДАТОК В

Сертифікат



ДОДАТОК Г

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Юнусова Саміра Дашгінівна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету,
УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна
етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності
ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування; –
надавати згоду на:
- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науководослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією; – не підроблювати документи;

- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей; – не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

09.04.2021

(дата)



(підпис)

Саміра Юнусова

(ім'я, прізвище)